

Вікторія Ватрала

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Доходи домогосподарств виражаються у вартості всіх матеріальних благ та послуг, які індивіди використовують для задоволення особистих потреб та заощаджень протягом певного періоду. Важливо зауважити, що до доходів домашніх господарств не включаються попередні заощадження, накопичені раніше, а також залучені позичені кошти.

Доходи домогосподарств можуть бути охарактеризовані за різними критеріями, такими як матеріально-речова форма, економічне походження джерел, можливість розпорядження, етапи розподільчих процесів, а також загальним суспільним визнанням тощо. Основними джерелами доходів домогосподарств є: заробітна плата, пенсії, стипендії, надходження від підсобного господарства, аліменти, допомога та інші види надходжень.

Застосування фінансового регулювання доходів населення, включаючи домогосподарства, є важливим інструментом владних органів. Формування доходів домашніх господарств напряму відображає економічне становище держави. В Україні наразі настає гостра потреба в ефективному механізмі фінансового регулювання доходів домогосподарств, побудованому на результаті міжнародних та вітчизняних досліджень у цій галузі. Також важливим є застосування ринкових методів, пов'язаних із регулюванням та вирівнюванням доходів громадян [1].

Домогосподарства сплачують значну частку поточних трансфертів у формі податків на доходи та майно, із соціального страхування та інших внесків. У відповідь, вони отримують грошові та натуральні виплати у вигляді пенсій, соціальних допомог, допомоги на дітей та послуг у галузі освіти, охорони здоров'я, які надаються різними секторами економіки [3].

На основі нашого аналізу вітчизняної практики оподаткування доходів домогосподарств ми прийшли до наступних висновків:

Оподаткування доходів домогосподарств включає в себе оподаткування прибутку, який отримано від різних джерел, таких як трудова діяльність, володіння майном та підприємницька діяльність. Це призводить до сплати таких податків, як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), військовий збір, єдиний соціальний внесок та єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності. Також передбачається сплата податків на майно, яка включає земельний податок, транспортний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Особливе значення при оподаткуванні доходів домогосподарств має податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який стягується із доходів, отриманих від трудової діяльності, за ставкою 18%.

За період від 2020 до 2022 року сплата податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) до зведеного бюджету України збільшилася на 125%, з 295,1 млрд грн до 420,6 млрд грн. ПДФО становить 24,5% структури доходів загального бюджету та 31,3% у структурі податкових надходжень, що підкреслює його значну роль у фінансуванні бюджету. Однак цей вид оподаткування також має регулюючий аспект через надання пільг.

Пільгове оподаткування ПДФО спрямоване на фінансову підтримку осіб із низьким рівнем доходів та на сприяння інвестиційній активності платників. Законодавство про оподаткування фізичних осіб визнає пільги як соціальні, оскільки їхнє застосування сприяє підтримці малозабезпечених та батьків з неповнолітніми дітьми.

Фізична особа, що займається підприємницькою діяльністю та вибрала спрощену систему оподаткування, сплачує єдиний податок та єдиний внесок. Останній є обов'язковим для фізичних осіб і передбачає сплату до фондів соціального страхування, таких як Пенсійний фонд та Фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття.

Особливість механізму оподаткування ПДФО передбачає врахування податкової соціальної пільги (ПСП) при сплаті цього податку. Граничний розмір доходу фізичної особи, до якого застосовується ПСП у 2022 році становив 3470,00 грн – це базова (загальна) ПСП. Її розмір залежить від показника мінімальної заробітної плати по країні, зокрема у 2022 році розмір мінімальної заробітної плати становив 6700 грн.

Податок на майно, сплачений фізичними особами у структурі податку на майно загалом становить 12,2% у 2022 році і цей відсоток скоротився за три роки на 2 відсоткових пункти. Аналогічною є тенденція щодо абсолютних показників надходження цього податку до місцевих бюджетів, тобто 2020-2021 роки характеризуються зростаючими показниками з 14,2 млрд грн до 15,3 млрд грн, ріст склав 1,1 млрд грн. У наступному 2022 році обсяги надходжень податку на майно скоротилися на 3,1 млрд грн і становили 12,2 млрд грн.

Найбільшу частку у структурі податку на майно з фізичних осіб займала плата за землю – 73,3% у 2022 році. Динаміка надходжень плати за землю за чотири останні роки демонструє тенденцію до скорочення надходжень з 4,3 млрд грн до 3,3 млрд грн, на 1 млрд грн. У 2020-2021 роках намічена була тенденція до зростання надходжень від фізичних осіб до місцевих бюджетів плати за землю з 4,3 млрд грн до 4,6 млрд грн. Однак, у 2022 році дана тенденція була порушена і обсяги надходження плати за землю скоротилися до 3,3 млрд грн, або на 1,3 млрд грн у порівнянні з 2021 роком. У складі плати за землю більше 60% займає орендна плата з фізичних осіб [5].

Різні види домогосподарств мають різні типи економічних ресурсів, що припускає наявність доходів від їх використання. Оскільки фінансово-

господарська діяльність окремих членів домогосподарств відрізняється, можна виділити два підсектори в системі оподаткування домогосподарств:

- 1) наймані працівники та особи, що отримують доходи від власності;
- 2) роботодавці та самозайняті працівники.

Динаміка показників надходження єдиного податку з фізичних осіб за даний період часу також вказує на їх зростання на 5,3 млрд грн (з 27,6 млрд грн до 32,9 млрд грн). Питома вага єдиного податку, сплаченого фізичними особами у загальному обсягу єдиного податку становить в межах 69,7% – 75,2% і в останні роки має тенденцію до скорочення. Питома вага єдиного податку, сплаченого фізичними особами у структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів складає в межах 8,4 – 10% за різними роками.

Динаміка сплати ЄСВ за період 2020-2022 років характеризується зростаючими показниками з 294,4 млрд грн до 425,2 млрд грн, або на 130,8 млрд грн. Обсяги сплаченого ЄСВ фізичними особами – підприємцями складають 73,2% даного платежу, абсолютні показники якого зросли з 215,5 млрд грн у 2020 році до 311,2 млрд грн у 2022 році, зростання склало 95,7 млрд грн. Іншими платниками ЄСВ було сплачено 114 млрд грн ЄСВ, що становить близько 27% сплаченого внеску. Станом на 01.01.2023 року сума надходжень коштів від сплати ЄСВ становить 425,2 млрд грн. Найбільшу частку в структурі надходжень ЄСВ займають суми нараховані роботодавцями на заробітну плату, винагороди за договорами цивільно-правового характеру, допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, а саме – 66,9%, що становить 284,6 млрд грн. ЄСВ в Україні є важливим інструментом соціального захисту громадян і фінансування різних соціальних програм. Він відіграє ключову роль у забезпеченні соціального та пенсійного забезпечення населення країни.

На основі аналізу вітчизняної практики оподаткування доходів домогосподарств та з урахуванням світового досвіду нами зроблено наступні висновки і пропозиції:

Реформи в оподаткуванні доходів фізичних осіб націлені на кілька ключових напрямків модернізації, включаючи розширення об'єкта оподаткування при одночасному зниженні податкових ставок та впровадженні прогресивної шкали оподаткування. Ця тенденція виникає з потреби спонукати більшу активність населення у сфері праці та забезпечення більш справедливого оподаткування осіб з різними доходами, а також з бажанням більш ефективно боротися з ухиленням від сплати податків.

У процесі реформування механізму оподаткування доходів фізичних осіб, наша команда вважає доцільним застосування податкових соціальних пільг до всіх рівнів доходів фізичних осіб. Мінімальний прожитковий мінімум має бути відображеним у неоподаткованому мінімумі доходів громадян, в той час як дохід, що перевищує цю суму, підлягатиме оподаткуванню за прогресивною шкалою. Використання помірних ставок сприятиме зменшенню податкового тиску на осіб з низьким і середнім рівнем доходів, з одночасним поступовим підвищенням для заможних платників, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджету. Ця модель податкової соціальної пільги сприятиме дотриманню

принципів соціальної справедливості, а прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб допоможе захищати інтереси фіскальних цілей.

Зарубіжний досвід (Ірландія, Ісландія, Німеччина) також вказує на доцільність оподаткування доходів домогосподарств, а не окремих фізичних осіб. Врахування суми неоподаткованого мінімуму доходів для кожного члена домогосподарства, включаючи тих, хто не отримує самостійних доходів (наприклад, діти), відображає умови життя і підтримує економічне благополуччя всієї сім'ї. Наприклад, якщо домогосподарство складається з 4 членів однієї сім'ї (двоє працюючих дорослих та двоє дітей), дохід цього домогосподарства потрібно розподілити на чотири особи, враховуючи неоподаткований мінімум на кожну особу для забезпечення їхнього життєзабезпечення. Усі доходи, що перевищують визначену суму, підлягають оподаткуванню податком на доходи.

Реформування податку на майно має відповідати принципу уникнення дискреції, зокрема можливості втручання державних службовців або органів влади з власною угодою. З огляду на високий ризик корупції, цей критерій слід визнати пріоритетним у податковій реформі, особливо при реформуванні податку на майно. Практика застосування податку на землю підтверджує, що навіть колегіальне прийняття рішень органами місцевого самоврядування не завжди запобігає сумнівним діям, які можуть бути пов'язані з корупційними мотивами. Тому вироблення ефективних механізмів запобігання подібним ситуаціям є критично важливим у податковій реформі [4].

– оподаткуванню мають підлягати земельні ділянки, з урахуванням способу використання (сільськогосподарські, природоохоронні, комунальні, інші – з окремим виділенням землі безпосередньо під забудовою та промисловими об'єктами та з урахуванням висоти споруд), а не виміряні всередині об'єкти нерухомості. Такий підхід відповідає сучасним світовим практикам, зокрема дозволяє легко перевірити усі параметри, не вступаючи в особистий контакт з власником, за допомогою геоданих;

– оцінку об'єктів потрібно робити у вигляді «масової оцінки» – методики, яка розраховує вартість одиниці площі за допомогою прозорості та однозначної формули, що враховує різноманітні вимірювані характеристики, насамперед розташування та (у випадку сільськогосподарських земель) хіміко-біологічні властивості ґрунту. Цей підхід теж відповідає кращим світовим практикам. Формули мають розраховуватися окремо відповідно до зазначених вище цілей використання землі, у такий спосіб непрямо оцінюється вартість нерухомості.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24. Т. 2. С. 58-63.
2. Коваль С. Л., Грицишина Л. І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143. DOI: 10.35774/sf2020.04.131. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1373>

3. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
5. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021» підготовлено відділом статистики державних фінансів Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf